

КОНЦЕРТНЕ ВИКОНАННЯ ОПЕРИ Г. Ф. ГЕНДЕЛЯ «ЮЛІЙ ЦЕЗАР У ЄГИПТІ»: ДОСВІД ДИРИГЕНТСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Саверський Владислав Вікторович,

творчий аспірант

кафедри хорового та оперно-симфонічного диригування

Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського

ORCID ID: 0009-0000-0198-1910

Серед опер Г. Ф. Генделя «Юлій Цезар у Єгипті» займає одне з чільних місць. Твору присвячена значна кількість наукових розвідок, в яких проаналізовано його жанрово-стильові особливості. В центрі уваги цієї статті – концертне виконання опери Г. Ф. Генделя «Юлій Цезар у Єгипті», здійснене камерним оркестром Capella Pergolesi під керівництвом В. Саверського у Харкові 16 листопада 2025 року. Підкреслено, що в умовах концертного виконання опери диригент постає не тільки як інтерпретатор, а й автор скороченої редакції опери і тексту для читця. З опорою на наукові джерела викладено метод подолання складнощів, які виникають у зв'язку із редукацією окремих номерів та сюжетних ліній з метою адаптації великої барокової опери до концертного втілення. Новизну цієї розвідки становить спроба здійснити наукову рефлексію щодо концертного виконання опери «Юлій Цезар у Єгипті». Мета статті – проаналізувати особливості концертного виконання цієї опери. У статті застосовані історико-культурологічний, жанрово-стильовий, системний методи дослідження. У висновках зазначено, що при виконанні оперного твору в концертному варіанті має бути обрана адекватна матеріалу стратегія скорочення, яка дозволить зберегти контури художньої цілісності, відтворити основні моменти драматургії, втілити образні характеристики головних персонажів. Умови концертного виконання зумовили відмову від партій духових інструментів в оркестрі, що зменшило колористичність оркестрового звучання, однак дозволило утворити мобільний оркестровий склад і рухливу оркестрову тканину, при цьому зберегти всі ознаки і функціональні елементи барокового оркестрування. Використання читця як «компенсатора» сюжетних прогалів виявилось дієвим інструментом, що забезпечило логічний зв'язок між аріями та зробило бароковий сюжет доступним для сучасного слухача. Даний досвід підтверджує, що формат «стислої опери» у концертному виконанні є перспективним для популяризації класичного мистецтва в сучасних культурних реаліях.

Ключові слова: бароко, диригентська інтерпретація, концертне виконання опери, арія, читець, оркестр, диригент.

Saverskyi Vladyslav. Concert Performance of H. F. Handel's opera "Julius Caesar in Egypt": the experience of conducting interpretation

Among the operas of G. F. Handel, "Julius Caesar in Egypt" occupies one of the leading places. A significant number of scientific investigations are devoted to the work, which analyze its genre and stylistic features. The focus of this article is the concert performance of G. F. Handel's opera "Julius Caesar in Egypt", performed by the Capella Pergolesi chamber orchestra under the direction of V. Saverskyi in Kharkiv on November 16, 2025. It is emphasized that in the conditions of a concert performance of the opera, the conductor appears not only as an interpreter, but also the author of an abridged version of the opera and the text for the reader. Based on scientific sources, a method of overcoming the difficulties that arise in connection with the reduction of individual numbers and plot lines in order to adapt a large Baroque opera to a concert embodiment is outlined. The novelty of this investigation is an attempt to carry out a scientific reflection on the concert performance of the opera "Julius Caesar in Egypt". The purpose of the article is to analyze the features of the concert performance of this opera. The article applies historical-culturological, genre-stylistic, and systemic research methods. The conclusions indicate that when performing an opera in a concert version, an adequate reduction strategy should be chosen for the material, which will allow preserving the contours of artistic integrity, reproducing the main moments of dramaturgy, and embodying the figurative characteristics of the main characters. The conditions of the concert performance led to the rejection of the parts of wind instruments in the orchestra, which reduced the color of the orchestral sound, but allowed the creation of a mobile orchestral composition and a mobile orchestral fabric, while preserving all the signs and functional elements of baroque orchestration. The use of a reader as a "compensator" of plot gaps turned out to be an effective tool that ensured a logical connection between the arias and made the baroque plot accessible to the modern listener. This experience confirms that the format of "short opera" in concert performance is promising for popularizing classical art in modern cultural realities.

Key words: baroque, conductor's interpretation, concert performance of opera, aria, reader, orchestra, conductor.

Вступ. Однією з особливостей музичного мистецтва ХХ–ХХІ століть є жваве й глибоке зацікавлення виконавців творчим надбанням минулих епох, зокрема Бароко. Цей факт, на нашу думку, є цілком закономірним, оскільки напрочуд активний розвиток інструментального мистецтва, новий виток у розвитку поліфонії, з одного боку, та поява й інтенсивна еволюція оперного жанру, з іншого, дали надзвичайно яскраві й переконливі художні результати, що засвідчує творчість Й. С. Баха,

Г. Ф. Генделя, А. Кореллі, А. Вівальді та багатьох інших майстрів того часу. У зв'язку з цим можна констатувати, що реактуалізація барокового музичного мистецтва стала прикметою виконавської практики ХХ–ХХІ ст.

З одного боку, проблеми історично-поінформованого виконавства перетворилися на важливе окреме питання для вивчення, що сприяло кращому розумінню стилістики барокової музики та більш точному й художньо переконливому її виконанню. Адже, як зазначає

М. -М. В. Любива, «мета автентичного виконання – надтворча, що вимагає не тільки синтезу знань і уяви, але і сміливості в руйнуванні сформованих стереотипів. Моделюючи передбачуваний характер музикування, адекватний часу і місцю створення, призначенню твору, виконавець вводить слухача в реконструйований ним духовний світ» [4, с. 71].

З іншого боку, інтенсифікувались пошуки нових шляхів в інтерпретації творів епохи Бароко, зокрема й опери, що стала чи не одним із головних надбань сучасної оперної практики. Згаданий жанр дає змогу виконавцям, диригентові, режисеру продемонструвати не тільки суто технічну майстерність, але й проявити музичний інтелект, глибину акторської гри, вміння побудувати авторську концепцію цілого, влучно й переконливо інтерпретувати традиції минулого.

Оперна творчість Г. Ф. Генделя є однією з вершин барокової опери загалом, навіть попри те, що цей жанр у XVII – першій половині XVIII століття привернув увагу значної кількості композиторів різних шкіл та вражає гнучкістю у трактуванні її канонів. Загалом митець присвятив опері чи не тридцять років творчої діяльності. Перші вистави композитора відбулись в 1705 році. А опера «Юлій Цезар у Єгипті» була поставлена 1724 року, вона належить до кульмінаційного етапу розвитку оперної творчості Г. Ф. Генделя. Стосовно цього твору І. Красиліна пише: «Показово, що "Цезар" Генделя написаний був у 1723 році, тобто на хвилі успіхів неаполітанської школи і А. Скарлатті, але в обстановці підйому проницецьких і пропротестантських настроїв у Лондоні, які зростали в умовах протистояння англійців боротьбі ірландців-католиків проти їх національного пригнічення. Тому протестантська риторика ораторських виступів, покликаних прогистояти містиці традиційно-церковної сумирності, набувала актуального суспільного наповнення, визиваючи, тим самим, позамістеріальні художньо-виразні засоби сценічно-співацького втілення подій вистави» [3, с. 54].

Оперна творчість Г. Ф. Генделя приваблює виконавців і сьогодні, що засвідчує велика кількість вистав в провідних оперних театрах, а також намагання реалізувати (втїлити) опери композитора в концертному виконанні. Прикладом чому є виконання опери Г. Ф. Генделя «Юлій Цезар в Єгипті» 16 листопада 2025 р. у м. Харкові камерним оркестром «Capella Pergolesi» під орудою диригента Владислава Саверського. Партію Цезаря виконав Олександр Золотаренко (партію альта-кастрата задля більш героїчного амплуа персонажа-полководця було замінено на тенор). Партію Корнелії виконала Вероніка Коваль (меццо-сопрано), а у ролі Клеопатри виступила Юлія Антонова (сопрано). Вероніка Мостова (сопрано) виконала дві партії – Секста та Птолемея. В оригінальній партитурі партії цих персонажів виконує альт-кастрат, а у концертному виконанні була використана традиція пізнього Бароко – альт-кастрат замінено на жіночий голос.

Значення опери «Юлій Цезар у Єгипті» у творчості Г. Генделя, наявність значної кількості її інтерпретацій в сучасному культурному просторі спонукають

звернутися до цього твору як до матеріалу дослідження. Виставі присвячено деяка кількість наукових розвідок, у яких вона розглядається в різних ракурсах (реалізація культури *seria*, аналіз окремих образів, принцип функціонування голосів) У свою чергу, новизна цієї розвідки полягає у спробі здійснити наукову рефлексію щодо цього концертного виконання.

Мета цієї розвідки – проаналізувати особливості концертного виконання опери «Юлій Цезар у Єгипті», здійсненого у Харкові під орудою В. Саверського 16 листопада 2025 року.

Матеріали та методи. У статті застосовані такі методи дослідження: *історико-культурологічний*, який дозволяє осмислити опери Г. Ф. Генделя як історичне явище, що здатне до функціонування в різних культурних контекстах; *жанрово-стильовий*, який дозволяє трактувати оперу Г. Ф. Генделя як художню цілісність, що відповідає певним жанровим та стильовим закономірностям; *системний*, внаслідок якого здійснюється аналіз концертної вистави опери Г. Ф. Генделя як певної художньої системи, функціонування якої націлено на збереження основних жанрово-стильових маркерів барокової опери.

Специфіка диригентської роботи розкрита в статтях С. Петрик [8], де авторка аналізує головні складові диригентської техніки, Ю. Симеонової [9], в якій науковиця висвітлює ключові складові творчого методу оперно-симфонічного диригента. Особливості історично інформованого виконавства розкриває М.-М. Любива [4]. Питання щодо стильових рис бароко розглядає в розгорнутій розвідці Д. Чижевський [10].

Дослідження оперної творчості Г. Генделя здійснюється багатоаспектно і багатовекторно. Питання, що стосуються оперної творчості Г. Ф. Генделя загалом, розкриті в роботах Н. Башмакової й Т. Окіпної [1], де авторки розглядають побутування арій Г. Генделя в репертуарі сучасного вокаліста. У свою чергу, І. Красиліна аналізує принципи реалізації культури *seria* в опері «Юлій Цезар у Єгипті» [3], С. Мельник аналізує особливості втілення образу Сесто в опері «Юлій Цезар у Єгипті» [5], Ю. Сінь розглядає гендерний аспект втілення жіночих образів в операх Г. Генделя [11], Ziye Yang торкається питання функціонування колоратури в опері «Юлій Цезар у Єгипті» [12]. В. Опенько робить спробу простежити історію побутування на сцені оперної спадщини Генделя [7]. В. Єфремова темою своєї роботи обрала висвітлення творчості Г. Генделя в сучасній виконавській практиці на прикладі опери «Альцина» [2].

Результати дослідження. Концертне виконання опери Г. Ф. Генделя «Юлій Цезар в Єгипті» відбулося 16 листопада 2025 р. у Харкові силами камерного оркестру «Capella Pergolesi» та запрошеними оперними солістами під орудою диригента Владислава Саверського. Було виконано скорочену диригентську редакцію опери. Даній події передував підготовчий етап, який складався з вибору опери та обраних арій, добору солістів, складання скороченого сюжетного плану, написання тексту читця, індивідуальної роботи з солістами

та репетиційного процесу. Методологічні пояснення стосовно концертного виконання опер викладені у статті Є. Нікітської та Г. Савченко [6]. Автори зазначають, що «насамперед, важливим є сам вибір опери для концертного виконання. Неможливо буде виконати твір, у якому є численні масові сцени, адже в концертному варіанті опери складно залучити велику кількість виконавців вокальних партій» [6, с. 13]. Диригент чи організатор концертного виконання повинен обрати твір, що не втратить цілісності без масових хорів чи балету. Саме вдалий вибір твору, який через скорочення основного матеріалу не втратить цілісності сюжетної лінії і драматургії, є запорукою успіху майбутнього виконання. Також Є. Нікітська і та Г. Савченко зазначають, що скорочення і сюжетні розриви компенсуються складанням сценарного плану та використанням ведучого (читця). Робота над оперою як цілісністю, а не набором арій, є вищою школою майстерності. Це вимагає від диригента стилістичної чуйності, інтелектуально-емоційної витривалості, знання партитури в цілому.

Опера «Юлій Цезар в Єгипті» є цілком придатною для концертного виконання. Обмеження концертного виконання в часі зумовило скорочення речитативів, частини арій і, в цілому, редукації побічних сюжетних ліній. Сюжетний план концертного виконання містив лінію політичних та романтичних стосунків Цезаря та Клеопатри. Також було зроблено акцент на родинних відносинах Корнелії (матері) та Секста (сина). Натомість прибрано військовий блок (полководець Акілла та Скрибоній).

Таким чином, основу концертного виконання опери становили такі арії: 1 дія – арія Цезаря «Empio, dirò, tu sei, togliati», арія Клеопатри «Non disperar; chi sa? se al regno», арія Клеопатри «Tutto puo donna vezzosa, s'amorosa», арія Корнелії «Nel tuo seno, amico sassò», арія Цезаря «Va tacito e nascosto, quand' avido», дует Корнелії та Секста «Son nato a sospirar, e il dolce», арія Секста «Svegliatevi nel core»; 2 дія – арія Клеопатри «V'adoro, pupille, saette d'Amore», арія Клеопатри «Se pietà di me non senti, giusto ciel», арія Птолемея «Belle dee di questo core»; 3 дія – арія Клеопатри «Piangerò la sorte mia, si crudele», арія Секста «La giustizia ha già sull'arco», арія Корнелії «Non ha più che temere quest' alma», дует Цезаря та Клеопатри «Caro! più amabile beltàmai non». Обрані вокальні номери повністю розкривають сюжетний план опери, її драматургію та образну характеристику персонажів. Скорочення опери до однієї години дозволяє залишити лише найважливіше – емоційні епізоди та ключові повороти сюжету. Інструментальні номери

(увертюра, марш тощо), які містяться в опері, в концертному виконанні прозвучали без скорочень.

Речитативи *secco* не використовувалися у цій редакції через обмеженість у часі, що потребувало компенсаторного механізму для пояснення сюжету. У зв'язку з чим диригентом В. Саверським було створено текст, який заповнив сюжетні розриви. Текст виконував читець перед кожною дією, щоб увести пояснити слухачам тонкощі розгортання дії. Про це зазначають також Є. Нікітська та Г. Савченко: «Компенсаторну функцію може взяти на себе ведучий, якому доручається спеціально створений текст заради поєднання між собою окремих сцен або номерів» [6, с. 13].

Склад оркестру, зазначений в партитурі опери, є типово бароковим. Він складається з групи струнно-смічкових, духових та *basso continuo*, причому духові у Г. Ф. Генделя використовуються лише в інструментальних номерах. Умови концертного виконання зумовили відмову від партій духових інструментів. Усвідомлюючи темброві наслідки від редукації духових (зменшення колористичності оркестрового звучання), диригент, між тим, вирішив на користь оркестру без духових, що дозволило утворити мобільний оркестровий склад і рухливу оркестрову тканину, в якій зберігаються всі ознаки і функціональні елементи барокового оркестрування.

Висновки. Відтворення опери Г. Ф. Генделя «Юлій Цезар у Єгипті» камерним оркестром «Capella Pergolesi» під керівництвом В. Саверського у Харкові 16 листопада 2025 року підтвердила те, що навіть пишна барокова опера здатна до успішного втілення в умовах концертного виконання. При виконанні оперного твору має бути обрана адекватна матеріалу стратегія скорочення, яка дозволить зберегти контури художньої цілісності, відтворити основні моменти драматургії, втілити образні характеристики головних персонажів. Звісно, що при такому підході будуть втрачені побічні сюжетні лінії і персонажі, логіка безперервного зв'язку в сюжеті, наявними можуть бути сюжетні розриви. Використання читця як «компенсатора» сюжетних прогалин виявилось дієвим інструментом, що забезпечило логічний зв'язок між аріями та зробило бароковий сюжет доступним для сучасного слухача. Даний досвід підтверджує, що формат «стислої опери» у концертному виконанні є перспективним для популяризації класичного мистецтва в сучасних культурних реаліях. Перспективи дослідження полягають у подальшому вивченні різновидів диригентської інтерпретації як складного багатокомпонентного явища на різноманітному матеріалі.

Література:

1. Башмакова Н. В. Окіпна Т. П. Арії Г. Ф. Генделя в академічному репертуарі сучасного співака (виконавські аспекти). *Музична думка Дніпропетровщини*, 2019. Вип.16, С. 97–109.
2. Єфремова В. Опера творчість Г. Ф. Генделя в сучасній виконавській практиці режисерського театру (на прикладі опери «Альдіна»). (Дис. ... магістра) Харківський національний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського, 2019.
3. Красиліна І. В. Культура *seria* за її тлумаченням Г. Генделем в опері «Цезар в Єгипті». *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2019. Вип 2, С. 51–56.

4. Любива М. -М. В. Рух історично поінформованого виконавства в контексті культури ХХ–ХХІ століття. *Українські культурологічні студії*, 2020. Том 2, Вип. 7, С. 68–71.
5. Мельник С. О. Образ Сесто з опери «Юлій Цезар» Г. Ф. Генделя: виконавська драматургія. *Аспекти історичного музикознавства*, 2022. Вип. 29, С. 91–104.
6. Нікітська Є. С., Савченко Г. С. Концертне виконання опер у навчальному процесі: цілі, приклади, новації, перспективи. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 2024. Вип. 70, С. 7–26.
7. Опенько В. В. Оперна спадщина Г. Ф. Генделя: минуле і сучасність. *Культурні практики як чинник соціокультурної модернізації сучасного українського суспільства*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. Конф, 2016. С. 114–119.
8. Петрик С. В. Диригентська техніка як важливий компонент мистецтва диригування. *Культура України*, 2012. Вип. 39. С. 260–268.
9. Симеонова Ю. Ключові складові творчого методу оперно-симфонічного та хорового диригента. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*, 2023. Вип. 49, С. 45–50.
10. Чижевський Д. До проблем бароко. 2003. URL: <https://surl.li/wkonrh>
11. Юань Сінь Жіночі образи в операх Г. Ф. Генделя: гендерні типи та їхні трансформації. *Аспекти історичного музикознавства*, 2022. Вип. 29. С. 160–183.
12. Ziye Yang Coloratura Singing of Cleopatra in Giulio Cesare: Functional Analysis with Instrumentalization. 2023 URL: <https://surl.li/yrvrhp>

References:

1. Bashmakova, N. V., & Okipna T. P. (2019). Arii H. F. Hendelia v akademichnomu repertuari suchasnoho spivaka (vykonavski aspektu). [Arias by G. F. Handel in the academic repertoire of a modern singer (performance aspects)]. *Muzychna dumka Dnipropetrovshchyny*, 16, 97–109 [in Ukrainian].
2. Efremova, V. (2020). Operna tvorchist H. F. Hendelia v suchasni vykonavskii praktysi rezhyserskoho teatru (na prykladi opery «Altsyna»). [Operatic creativity of G. F. Handel in the modern performing practice of the director's theater (on the example of the opera «Altsyna»)]. (Master's thesis) Kharkiv National University of Arts named after I. P. Kotlyarevsky [in Ukrainian].
3. Krasylina, I. V. (2024). Kultura seria za yii tlumachenniam H. Hendelem v operi «Tsezar v Yehypti». [Cultura seria as interpreted by G. Handel in the opera «Caesar in Egypt»]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 2, 51–56 [in Ukrainian].
4. Lyubiva, M. (2020). Rukh istorychno poinformovanoho vykonavstva v konteksti kultury ХХ–ХХІ stolittia. [The movement of historically informed performance in the context of the culture of the ХХ–ХХІ centuries]. *Ukrainski kultur-olohichni studii*, Volume 2, No. 7, 68–71 [in Ukrainian].
5. Melnyk, S. O. (2022). Obraz Sesto z opery «Iulii Tsezar» H. F. Hendelia: vykonavska dramaturhiia. [The image of Sesto from the opera «Julius Caesar» by G. F. Handel: performance dramaturgy]. *Aspekty istorychnoho muzykoznavstva*, 29, 91–104 [in Ukrainian].
6. Nikitska E. S., & Savchenko G. S. Kontsertne (2024). Kontsertne vykonannia oper u navchalnomu protsesi: tsili, pryklady, novatsii, perspektivy. [Concert performance of operas in the educational process: goals, examples, innovations, prospects]. *Problemy vzaïemodii mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity*, Issue 70, pp. 7–26 [in Ukrainian].
7. Openko, V. V. (2016). Operna spadshchyna H. F. Hendelia: mynule i suchasnist. [Operatic heritage of G. F. Handel: past and present]. *Kulturni praktyky yak chynnyk sotsiokulturnoi modernizatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva*: collection of materials of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference, 114–119 [in Ukrainian].
8. Petryk, S. V. (2012). Dyryhentska tekhnika yak vazhlyvyi komponent mystetstva dyryhuvannia. [Conducting technique as an important component of the art of conducting]. *Kultura Ukrainy*, 39, 260–268 [in Ukrainian].
9. Simeonova, Yu. (2023). Kliuchovi skladovi tvorchoho metodu operno-symfonicnoho ta khorovoho dyryhenta. [Key components of the creative method of an opera, symphonic and choral conductor]. *Naukovi zbirky Lvivskoi natsionalnoi muzychnoi akademii imeni M. V. Lysenka*, 49, 45–50 [in Ukrainian].
10. Chyzhevsky, D. (2003). Do problem baroko. [To the problems of baroque] URL: <https://surl/wkonrh> [in Ukrainian].
11. Yuan Xin. (2022). Zhinochi obrazy v operakh H. F. Hendelia: henderni typy ta yikhni transformatsii. [Female Images in the Operas of H. F. Handel: Gender Types and Their Transformations]. *Aspekty istorychnoho muzykoznavstva*, 29, 160–183 [in Ukrainian].
12. Ziye Yang. (2023). Coloratura Singing of Cleopatra in Giulio Cesare: Functional Analysis with Instrumentalization. URL: <https://surl.li/yrvrhp> [in English].

Дата першого надходження статті до видання: 20.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.05.2026